

OLLI LAGERSPETZ

Teemana Westermarck

Edvard Westermarck (1862–1939) saavutti kansainvälisesti tunnustetun aseman jo uransa alkuvaiheessa. Hänen avioliiton ja moraalin alkuperää koskevat teoksensa kolahtivat etenkin brittiläiseen sosiaaliantropologiaan, jonka kultakausi oli tuolloin käsillä. Suomen ja Englannin ohella Westermarckin kolmas henkinen koti oli Marokko, jonka kansanomaista uskontoa hän kartoitti vuosikymmenten ajan.

Suomessa Westermarckin merkitys on aina tunnustettu. Mielenkiinto on kuitenkin viime aikoihin asti ollut lähinnä oppihistoriallista. Westermarckin töitä ei enää sodan jälkeen juuri käytetty uuden tutkimuksen teoreettisena pohjana. Tilanne on nyt muuttumassa. Vuonna 2009 vietetty Darwin-juhlavuosi lienee antanut uuden arvioinnille lisäpotkua.

Yhteiskuntatieteet eivät Westermarckin aikana olleet selvästi eriytyneet filosofiasta. Moraalin historiallista alkuperää ja sen loogista asemaa koskevat kysymykset esiintyivät käsi kädessä. Yhdistävänä siltana oli ajatus

ihmisluonnosta. Brittiläisten empiristien inspiroimana Westermarck katsoi moraalin perustuvan tunteisiin ja sitä kautta vaistoihin ja biologiaan. Moraaliarvostelmat olivat hänen mukaansa toisaalta tunteiden ilmaisuja, toisaalta historiallisesti tunnepohjaisista reaktioista kehittyneitä. Myöhemmin Westermarck-hypoteesina tunnettu insestiteoria pyrki selittämään insestitabun biologiselta pohjalta. Myös uskontoa Westermarck piti tunneperäisenä ilmiönä.

Nämä teoriat kyseenalaistettiin varsin pian. Westermarckista poiketen Sigmund Freud (1856–1939) tunnustusti uskoi ihmisen varhaisimpien seksuaalisten impulssien kohdistuvan juuri oman perheen jäseniin. Johtava brittiläinen moraalifilosofi G. E. Moore (1873–1958) taas piti Westermarckin emotivismia naturalistisena virhepäätelmänä, joka sekoitti psykologiset tilat moraalisiin tosiasioihin. Sosiologian puolella Émile Durkheim (1858–1917) katsoi Westermarckin syyllistyvän kategoriavirheeseen yrittäessään selittää yhteisötason ilmiöt yksilön ominaisuuksilla.

Paluuta Westermarckin viktoriaaniseen tutkimusotteeseen tuskin on. Filosofian ja yhteiskuntatieteiden uusi tilanne on kuitenkin repinyt jälleen auki kysymyksiä, joihin Westermarckin keskeiset kannanotot liittyvät. Filosofissa moraalin ja emotioiden suhde on otettu tarkastelun kohteeksi. Yhteiskuntatieteissä taas krooninen kattavan teorian tarve ja tieteellisen jalansijan etsintä ovat suunnanneet mielenkiinnon biologisen ihmisluonnon kysymyksiin. Vastakkain on asetettu vakiintuneen yhteiskuntatieteen oletettu sosiaalinen determinismi ja toisaalta biologinen näkemys, jota on haluttu löytää myös Westermarckin teoksista. Taustalla on samalla ihmistieteiden tulkinnoista käyty retorinen kamppailu, jossa kumpikin puoli valjastaa tieteenhistorian kartuttamaan omaa moraalista pääomaa.

Oheisia artikkeleita yhdistää pyrkimys tehdä Westermarckin tutkijakuvaa rikkaammaksi. Väittely, johon hän itse osallistui, ei tarkkaan noudattanut nykyhetken rintamalinjoja. Artikkelit liittyvät Koneen säätiön rahoittamaan tutkimushankkeeseen *Westermarck and Beyond: Evolutionary Approaches to Morality and Their Critics*, jonka johtajana toimii Olli Lagerspetz. Hanke on osa säätiön Ihmistieteet ja evoluutioperspektiivi-kokonaisuutta. Kansallinen filosofiaportaali *Filosofia.fi* on hankkeen keskeinen yhteistyökumppani.